

GLOSSARI DE L'APRENTATGE LEXICAL

Ana Teberosky Coronado (Universitat de Barcelona)

Llicenciada en ciències de l'educació. Catedràtica de la Universitat de Barcelona, investigadora a l'Institut Municipal d'Educació (IMEB) i a l'Institut Municipal d'Investigació en Psicologia Aplicada a l'Educació (IMIPAE) de Barcelona.

Acte de parla: una situació de parla típica inclou un parlant, un oient i un acte de parla (acte de locució). Però, a més, hi ha una funció amb la qual es produeix la locució, per exemple, es poden plantejar preguntes, donar ordres, saludar, aconsellar, etc. és el que s'anomena "actes il·locutius" (Searle, 1965).

Classe de paraules: les paraules es classifiquen en dos grans grups, la classe gramatical i la classe lexical.

- La **classe gramatical** comprèn un rang de paraules limitat i finit que contribueix a la cohesió en el discurs. Es tracta de pronoms, conjuncions, articles, verbs auxiliars, preposicions. També se'ls denomina classe tancada o classe estructural.
- La **classe lexical** inclou noms substantius, adjectius, verbs i adverbis, inclou elements teòricament infinits. És una classe responsable de la informació en el

discurs. També es denomina paraules de contingut, paraules plenes i classe oberta (Carter, 1986).

- Si bé els **verbs** són paraules lèxiques, alguns són paraules gramaticals, com ser o poder, i uns altres s'han gramaticalitzat, és a dir, han perdut el seu significat lèxic i han adquirit propietats gramaticals. Els verbs lèxics són predicats i, com a tals, seleccionen arguments. Per exemple, el verb posar requereix tres arguments: algú que posa, quina cosa posa i on ho posa (Di Tullio, & Malcuori, 2012).

Coneixement: el coneixement té dos aspectes: “saber fer” o “saber com” i “saber per què” o “saber què”. El primer és procedural i el segon, declaratiu (Inhelder, 1978).

- **Coneixement declaratiu:** és el coneixement per comprendre, es manifesta en les inferències (per què), implica comprensió conscient, cerquen la formació de categories, i es desenvolupen mitjançant la categorització.
- **Coneixement procedural:** consisteix en el descobriment de mitjans per a resoldre problemes que estan lligats a continguts concrets i específics. Els coneixements procedurals estan dirigits a aconseguir un objectiu, es desenvolupen mitjançant una cadena seqüencial, són sensibles a la pràctica, estan implicats en les estratègies. Consisteixen en accions o operacions mentals per aconseguir una fi (Inhelder, 1978).

Input, output: els nois aprenen a parlar a partir del material verbal que els ofereixen els adults, l'input, i amb ell construeixen les categories abstractes i els esquemes imitant el que senten. Es coneix com output els aspectes de la producció que el noi realitza quan està exposat als estímuls de l'ambient. Per això, la contribució de l'adult que interactua i es comunica amb ell no és considerada com una variable externa, sinó com a component intern molt important en el procés de construcció del llenguatge (Tomasello, 2003). Segons diversos estudis, la producció comprensiva és el que permet moure's als aprenents d'un ús de comprensió semàntica i pragmàtica de la llengua cap a un ús més gramatical, és a dir, a projectar estructures morfosintàctiques sobre les produccions (Elbers, 2000).

Intencionalitat (del llatí *in-tendire*, "tendir cap a") és un terme filosòfic en relació a la propietat dels fets de la ment (o fets psíquics) pels quals s'indica, es fa referència o es dirigeix a un objecte (extern o intern).

Lectura intensiva i extensiva: en l'ensenyament de llengües, es distingeixen dos tipus de lectura: lectura intensiva i lectura extensiva.

- **La lectura intensiva** és, en general, més lenta i consisteix a llegir un text prestant una atenció especial a certes estructures de la llengua, o al vocabulari. A més, poden tenir com a objectiu l'adquisició de continguts socioculturals. En general, exigeixen un cert nivell de comprensió lectora de l'aprenent. Per saber quina de les lectures és la més adequada en una determinada situació s'han de tenir en compte els objectius del lector i el tipus de text (Centre Virtual Cervantes).

Llenguatge figurat i literal: podem usar un terme concret per parlar de coses abstractes, per exemple, dir "plantar idees". L'ús de llenguatge figurat permet parlar d'alguna cosa sense citar-la directament, evitar l'esment directe, evocar una descripció, encara que no sigui correcta (com *centpeus*, que evoca molts peus, encara que no sigui la quantitat exacta). El vocabulari està ple de paraules que són o han sigut metàfores, metonímies, etc. No solem adonar-nos d'això: per reconèixer, interpretar i usar el sentit figurat hem de reflexionar sobre els factors metalingüístics, culturals i cognitius que afecten el llenguatge (Bermúdez, 2015).

El llenguatge literal: és l'oposat a llenguatge figurat, està en relació amb el significat convencional de paraules i expressions (al peu de la lletra, literal ve del llatí, *littera*, lletra, Bermúdez, 2015).

Les categories que s'apliquen al llenguatge figurat són les següents:

1. **Símil:** és una forma de comparació, diem que X és similar a Y, és a dir, transferim les característiques d'Y a X.
2. **Metàfora:** usem un camp com a font per aplicar-lo a un altre camp, "La granota té uns peus de gat" - aquí la granota és un gat; no és com un gat.

3. Sinèctoque: és quan s'usa la part pel tot o el tot per a parlar d'una part.

4. Metonímia: és quan usem una categoria relacionada (però una part) per a referir-nos a un tot (per exemple, la corona, per a referir-nos al rei. Hatch, 1995).

Llenguatge lletrat: es denomina llenguatge usat en l'activitat definida no solament per l'ús de l'escrit, sinó també pel discurs en relació amb el text escrit o amb el vocabulari acadèmic (Watson, 1996).

- **Vocabulari acadèmic:** una gran part del nostre vocabulari, i especialment del nostre vocabulari 'acadèmic' –el tipus de vocabulari que aprens a l'escola i a la universitat–, és pres d'altres idiomes, i especialment del grec i del llatí, encara que també de l'anglès o del francès (Hudson, 2003).

Lexema: és la paraula com una unitat lingüística abstracta, que representa tota la informació de l'element lèxic fora de context (és la forma en què apareix en els diccionaris).

Lèxic i vocabulari: es denomina lèxic d'una llengua al conjunt de totes les unitats lèxiques i es denomina **vocabulari** al subconjunt del lèxic d'un individu determinat, o al d'un domini determinat de coneixement. El diccionari descriu el lèxic d'una llengua, sota la forma d'una llista alfabètica i el glossari és la descripció específica vocabulari usat, per exemple, en una obra. Les mesures del lèxic són:

- **Densitat lèxica:** és definida com la proporció relativa de paraules de la classe oberta o de contingut (noms, verbs, adjectius) en una determinada peça de discurs. És un indicador important de la riquesa textual, ja que els elements de la classe oberta de paraules (o lexical) expressen el contingut conceptual independent de context i la informació substantiva d'un text. La densitat s'avalua pel nombre de paraules diferents (denominades *types*) en relació al total de paraules (*tokens*). S'ha demostrat que els textos escrits són típicament "més densos" que les seves contraparts parlades (Carter, 1986; Halliday, 1985).
- **Diversitat lèxica:** és un criteri basat a mesurar la proporció de paraules diferents (*types*) del nombre total de paraules en un text donat (*tokens*), com a indicador

de la varietat lèxica, de la riquesa i la falta de repetició. S'ha demostrat que en l'escrit hi ha major diversitat lèxica (Berman, 2008).

Lexicó: és una col·lecció de paraules que capturen el coneixement que els parlants i oïdors tenen sobre les expressions lèxiques bàsiques en un idioma. El nostre repertori de paraules (o lèxic mental) és bastant ampli, en forma passiva (entenc) i activa (conec i puc produir).

Massa crítica: el lèxic és una de les bases de l'aprenentatge del llenguatge. Els xiquets passen per un període de paraules aïllades sense marques de flexió abans de començar a produir les combinacions de paraules i a adquirir la morfologia i la sintaxi: és a dir, és necessari el desenvolupament d'una "massa crítica" de vocabulari abans de l'aprenentatge gramatical. A més, aquesta falta de sincronia també es mostra en el fet que l'expansió de paraules de contingut precedeix a l'expansió de paraules gramaticals (Bates i Goodman, 1997; Serrat et al., 2004; Tomasello, 2003).

Memòria: la informació lingüística està "representada" en la memòria. En la literatura més antiga, la memòria sovint es descriu com una espècie de lloc on s'emmagatzema la informació, però, en la psicologia cognitiva actual, el terme memòria inclou un conjunt de processos cognitius relacionats amb l'activació, el processament i l'organització del coneixement (Cowan 2005; Diessel, 2017).

- **Memòria de treball:** es refereix a la quantitat d'informació que es pot tenir en compte al mateix temps, aquesta quantitat varia si els elements estan o no relacionats. El terme "de treball" té el propòsit d'indicar que el treball mental requereix l'ús d'aquesta informació (Cowan, 2005). Necessitem memòria de treball en la comprensió del llenguatge, per retenir parts anteriors d'un missatge fins que es pugui integrar amb les parts posteriors.

Morfologia: és la part de la gramàtica que estudia l'estructura interna de les paraules, s'ocupa d'identificar els diferents segments que les conformen, que es denominen

morfemes, així com d'establir la manera en què es combinen aquests segments. En la llengua hi ha:

- **Afixos:** són sempre formes lligades que no poden funcionar com a paraules. Dins dels afixos, es distingeix entre els afixos flexius i els afixos derivatius. Els **afixos flexius**, també dits desinències, són segments morfològics que contenen informació de tipus gramatical (nombre, gènere, persona, temps, manera) i conformen la sèrie de variants d'una paraula, és a dir, el paradigma flexiu. Els **afixos derivatius** són segments morfològics que contribueixen a la formació de noves paraules. Segons el lloc que ocupen en relació amb l'arrel, es diuen prefixos als que antecedeixen la base i sufixos als que la segueixen).
- **Al·lomorfs:** per identificar segments morfològics hem de tenir en compte que els morfemes poden presentar variants formals, és a dir, poden estar representats per diferents segments fònics. Per exemple, insuportable, imperdonable, il·limitat, *in-*, *im-* i *i-* són al·lomorfs del prefix negatiu (Di Tullio, & Malcuori, 2012).
- **Morfologia flexiva** en les variacions flexionades d'una paraula (per exemple, pa / pans).
- **Morfologia derivada** en els processos de formació de noves paraules a partir d'unes altres o família de paraules (per exemple, dolça / dolçor = en un procés de derivació; agredolça = en un procés de composició; / endolcir = per parasíntesis (amb prefix *en* i sufix *ir*).
- **Multi-morfema:** moltes paraules, sobretot en el llenguatge acadèmic, es formen a partir de diversos morfemes: lexemes, flexió, composició i prefixos. I moltes d'elles, deriven etimològicament de grec i del llatí, la qual cosa comporta una dificultat per als aprenents.
- **arrel:** una arrel és la part d'una paraula que és comuna a un conjunt de formes derivades o flexionades quan s'eliminen tots els afixos, no s'analitza més en elements significatius, sent morfològicament simple i porta la part principal del significat de les paraules en les quals funciona (Di Tullio, & Malcuori, 2012).

Paraula: la noció de paraula canvia en oral i en escrit, per això molts autors parlen de “paraula gràfica o ortogràfica” (escrita). (Ferreiro, 2002).

- **Paraula fonològica:** és la cadena de sons que es comporta com una unitat. Paraules compostes són les que formen una unitat de dues o més paraules singulars.
- **Paraules ortogràfiques:** es constitueixen per una seqüència de lletres limitades en cada costat per un espai en blanc o una marca de puntuació (Carter, 1998).

Priming: és el procés mitjançant el qual l'activació de la informació en la memòria es facilita a través de l'activació prèvia de la mateixa informació o informació relacionada. Encara que el *priming* pot ocórrer amb tot tipus d'informació, lingüística i no lingüística, la majoria de les recerques sobre *priming* es refereixen al llenguatge. **Priming lèxic:** es refereix a aquest efecte facilitador (o inhibitori) d'un element lèxic sobre l'activació d'aquell element o d'un altre relacionat. El *priming* lèxic pot involucrar tant el significat com la forma de les expressions lèxiques (Hoey, 2005).

Recursivitat: és la capacitat de incloure pensaments dins d'altres pensaments.

Relacions lexicals: són relacions semàntiques entre les paraules, que inclouen els següents tipus (Carter, 1998; Teberosky. & Ortega, 2018):

- **Sinonímia:** moltes formes lingüístiques tenen altres termes amb igual o pròxim significat, encara que no siguin totalment intercanviables.
- **Antonímia:** l'oposició semàntica es manifesta per la complementarietat (la presència d'un element exclou a l'altre), la conversió (per reciprocitat lògica), la incompatibilitat de relacions (que s'exclouen) i per antonímia pròpiament dita de relacions d'oposició graduable.
- **Hiperonímia i hiponímia:** són relacions que existeixen entre significats generals i específics que s'inclouen en una relació asimètrica i jeràrquica.
- **Meronímia:** és una relació entre part i tot, com les branques i l'arrel respecte a l'arbre.

Representació dual: és la capacitat de representar-se mentalment un objecte (o situació) de dues maneres diferents, com un objecte real i com un símbol per a altres entitats.

Sintagmàtic-paradigmàtic: les paraules mantenen relacions sintàctiques i conceptuals entre si. Les sintagmàtiques són relacions entre paraules de diferents classe i categoria gramàtiques (com les que es troben en una oració); les paradigmàtiques són relacions entre paraules que poden ser substituïdes sintàcticament per les de la seva mateixa classe, i inclou antònims, sinònims i hiperònims (Carter, 1986; Nippold, 2007).

Velocitat del parla: és la rapidesa amb què una persona articula les paraules al llarg del seu discurs. Per determinar la velocitat, es computa la quantitat de paraules que s'emeten en un període de temps. El resultat s'expressa, generalment, en paraules per minut; es calcula que una velocitat normal oscil·la entre les 150 i les 200 paraules per minut (Centre Virtual Cervantes).

Quantes paraules dirigides als infants? Els estudiosos del llenguatge infantil informen que l'òptim són 1200 paraules per hora d'input lingüístic en els primers anys de vida. Aquesta mesura presenta avantatges en l'input de llenguatge durant la infància que després condicionen l'èxit acadèmic posterior (Heath, 2012).

Referències bibliogràfiques

Bates, E. & Goodman, J. (1997). On the Inseparability of Grammar and the Lexicon: Evidence from Acquisition, Aphasia and Real-time. *Language and Cognitive Processes*, 12(5/6), 507-584.

Berman, R. (2008). The psycholinguistics of text construction. *Journal of Child Language*. 35, 1–37.

Bermúdez, E. (2015). [Cosas que solemos pensar sobre el lenguaje pero que no son tan ciertas como creemos \(2\). Lenguaje literal y lenguaje figurado](#). Centro Virtual Cervantes.

Carter, R. (1986). Good Word! Vocabulary, Style and coherence in Children's Writing. En J. Harris & J. Wilkison (Eds.). *Reading Children's Writing*. (pp. 91-120). London: Allen and Unwin.

Carter, R. (1998). *Vocabulary*, London: Routledge.

Clark, E. V. (1993). *The lexicon in Acquisition*. Cambridge: University Press.

Cowan, N. (2005). *Working memory capacity. Essays in cognitive psychology*. New York, NY, US: Psychology Press.

Centro virtual Cervantes:

https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/inferencia.htm

Diessel, H. (2017). Usage-based linguistics. En M. Aronoff (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. New York: Oxford University Press. doi:10.1093/acrefore/9780199384655.013.363.

Di Tullio, Á. & Malcuori, M. (2012). *Gramática del español para maestros y profesores del Uruguay*. Montevideo: ANEP. ProLEE.

Elbers, L. (2000). An Output-as-input Hypothesis in Language Acquisition. En P. Broeder y J. Murre (eds.). *Models of language acquisition. Inductive and deductive approaches* (pp. 244-271). New York: Oxford University Press.

Ferreiro, E. (2002). Escritura y oralidad: unidades, niveles de análisis y conciencia metalingüística. En E. Ferreiro (Ed.), *Relaciones de (in)dependencia entre oralidad y escritura* (pp. 151-172). Barcelona: Gedisa.

Halliday, M. A. K. (1985). *Spoken and Written Language*. Oxford: Oxford University Press.

Hatch, E. (1995). *Vocabulary, Semantics, and Language Education*, CUP

Heath, S. B. (2012). Talking writing. *Bread Loaf Teacher Network Journal*, 1-4.

Hoey, M. (2005). *Lexical Priming*. London: Routledge.

Hudson R. (2003). Word Grammar. En W. Frawley (Ed.). *International Encyclopedia of Linguistic. Second Edition*, Oxford, Oxford University Press.

Inhelder, B. (1978). De l'approche structurale à l'approche procédurale: introduction à l'étude des stratégies. Acta XXIème Congrès International de Psychologie, Paris: PUF.

Nippold, M. A. (2007). Later language development: School-age children, adolescents, and young adults (3rd ed.). Austin, TX: Pro-Ed.

Olson, D. R. (1998, original 1994). *El mundo sobre el papel*. Barcelona: Gedisa.

Searle, J. R. (1965) What is a Speech Act?. En *Philosophy in America* (pp. 221-239). Londres: Allen & Unwin.

Serrat, E., Sanz-Torrent, M. & Bel, A. (2004). Aprendizaje léxico y desarrollo de la gramática: vocabulario verbal, aceleración morfológica y complejidad sintáctica. *Anuario de Psicología*, 35, 4, 2, 221-234.

Teberosky, A. & Ortega, A. (2018). Aprendizaje del vocabulario: una experiencia formativa en cuarto curso de educación primaria. *Didacticae*, 3, 53-70.

Tomasello, M. (2003). *Constructing a Language: A Usage-Based Approach to Child Language Acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Watson, R. (1996). Talk About Text: Literate Discourse and Metaliterate Knowledge. En K. Reeder, J. Shapiro, R. Watson y H. Goelman (Eds.). *Literate Apprenticeships: The Emergence of Language and Literacy in the Preschool Years* (pp.81-100). Norwood, N. J.: Ablex.